

Daliegaten en daliebulten

In grote delen van Noord-Holland bedreven de boeren niet alleen veeteelt, maar ook akkerbouw op de veenkussens met gewassen zoals rogge, haver, boekweit, vlas en erwten. De boeren gebruikten als meststof kalkrijke, oude blauwe zee-
klei onder het veen. Ze haalden de klei naar boven door gaten te graven van ongeveer 6 meter in doorsnee en tot wel 7 meter diep (Afbeelding 13, 14 en 15).

Afbeelding 13 Daliegaten in de slootwand

Daarna gooiden ze de gaten dicht met het veen op de kant, aangevuld met slootbagger. Kalk versnelt het verteringsproces van organisch materiaal. Relicten van de middeleeuwse kleiwinning vinden we terug in de vorm van daliegaten en daliebulten (Dekker, 1974; Mulder e.a. 1983; Mulder en Steenberg, 1995; Mulder en Dekker, 2009).

Daliegaten zijn ronde depressies in het kleilandschap, waarin zwart verteerd veen voorkomt. Plaatselijke boeren noemen het derrie of dalie. Het veendek is door oxidatie verdwenen terwijl de veenverkaveling zichtbaar bleef. Ook in vele droogmakerijen komen daliegaten voor zoals in de Beemster, Schermer en Zee-
termeerse Meerpolder.

Afbeelding 14 Doorsnede van een daliegat

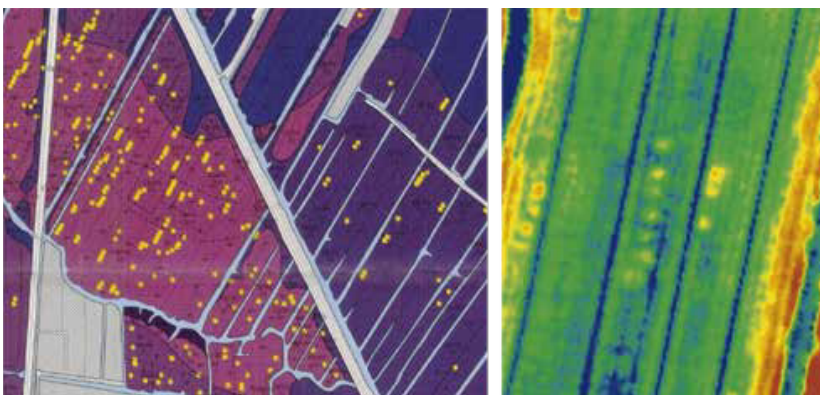

Afbeelding 15 Daliegaten in een bevroren landschap

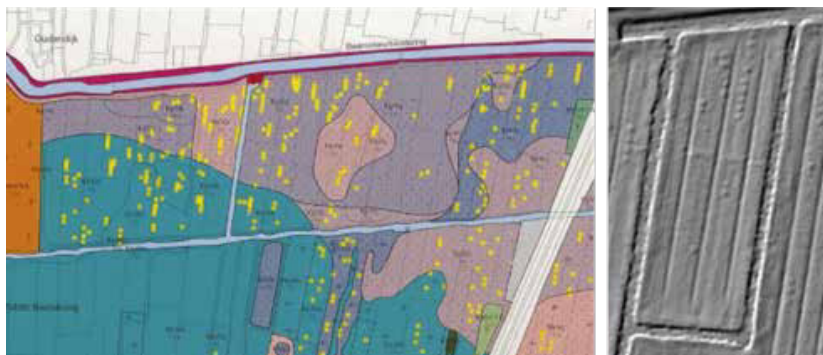
Daliebulten komen voor in het veengebied van Polder de Zeevang (Afbeelding 16, 17 en 18). Hier is de onderlaag van het veendek nog aanwezig, maar is niet veel dikker dan 1 meter. De daliebulten zijn circa 15 cm hoog en in doorsnee circa 6 meter. Hierin komt een laag teruggestort veen voor, die > 4 meter dik kan zijn. Daarin vonden we resten van veenmos, heidetakjes en wollegras terug, terwijl dit soort veen in de omgeving door oxidatie is verdwenen. In boommonsters kwamen sporen van de middeleeuwse cultuurlaag voor. Archeo-botanisch onderzoek in twee daliebulten bij Middellie en Beets leverden zaden en stuifmeelkorrels van vlas, granen, erwten en akkeronkruiden op (Gelorini en Meerschaert, 2006). Het oorspronkelijke maaiveld van de 'Zeevang' heeft 3 à 4 m hoger gelegen dan nu.

Afbeelding 16 Daliebult

Afbeelding 17 Daliebulten langs de Kromme IJse en op AHN (2019)

Afbeelding 18 Daliebulten in Polder Beetskoog op bodemkaart en op AHN (2019)

Duinen en meren

Tussen 1000 en 1300 AD begonnen zich langs de kust jonge duinen te vormen (Bakker e.a. 1979). Ze kenmerken zich door hun grote hoogte (20 tot >50 m). Delen van het oude veenlandschap zijn overstoven door duinzand. Wandelend over het strand tussen Egmond en Bergen bestaat er een grote kans om brokken zwart veen in het zand aan te treffen.

Het infiltrerende regenwater in de jonge duinen vormde onderin een flinke zoetwaterbel, die op zwakke plekken in het achterland kwel veroorzaakte (Mulder e.a., 1995). De afwatering van de veengebieden stagneerde en de bewoners troffen allerlei maatregelen om het overtollige water af te voeren. Dat is niet altijd gelukt. In combinatie met lokale verveningen ontstonden vooral in Noord-Holland talloze meren. Door de overheersende zuidwester stormen breidde ze zich naar het noordoosten uit. Door de opkomst van de steden in Zuid-Holland in de zeventiende eeuw nam de vraag naar turf daar enorm toe. Op de hogere veenmosveenkussens werd eerst nog via de droge methode in de vorm van legakkers verveend, daarna door middel van baggerturven (onderwatervervening). Het gevolg was het ontstaan van vele kunstmatige meren zoals de Brasemermeer. Loosdrechtse- en Vinkeveense Plassen.

Bedijking en doorbraken

De maaiveldddaling leidde tot toenemende overstromingen. Oogsten mislukten, huizen werden beschadigd of verwoest. De periode van de elfde tot dertiende eeuw staat bekend om de grootscheepse bedijkingen die in West-Nederland plaatsvonden. Zee- en rivierarmen werden afgedamd. Het veengebied van de Beetskoog en Koogpolder was na de ontginning kennelijk dermate gezaakt dat ze vanuit de oprukkende Zuiderzee overstroonden. Beemster en Zuiderzee kwamen met elkaar in verbinding te staan. De aanleg van de Schardam en Keukendijk langs de Zuiderzee maakte hieraan een einde (Mulder en Steenberg, 1995). In Zuid-Holland, waar eens de moerasbossen en rietvelden het landschap bepaalden, ontstonden de grote waarden, begeleid door rivieren. Daarvan is het verkavelingspatroon van de Krimpenerwaard het gaafst gebleven (Afbelding 19). Hier zakte het maaiveld ruim drie meter (Mulder e.a. 1986)